

קריאת שמע וגילוי הקץ בברכת יעקב

מים ראשונים: ריבוי התאריכים בראש הדף מעיד עליו זה שהוא מהראשונים של מפעל מחלקי המים. מאז חזרנו בשנית ובשלישית וזקקנו בו מים זכים וטובים אשר ימתיקו את פרידתנו מספר בראשית האהוב. ואין כמו להפוך שוב ושוב בעולם המדרש ולגלות בו כל פעם מחדש מרגליות ואבנים יקרות, לקשרם על לוח לבנו וענק לצווארנו, ככתוב: "כִּי לֹנֵת חֹן הֵם לְרֵאשֶׁךְ וְעֲנָקִים לְגִרְתֶּיךָ" (משלי א ט), ואומר: "נָאוּ לְחַיֵּךְ בְּתַרְסֵי צְוָאֲרֶךְ בְּחַרוּזִים" (שיר השירים א ז).

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֵגִידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים: הַקְּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: (בראשית מט א-ב).¹

בראשית רבה צח סימן ב – ציווה אותם על המחלוקת

"ויקרא יעקב אל בניו ... האספו ... הקבצו ... – רבותינו אומרים: ציווה אותם על המחלוקת.² אמר להם: תהיו כולכם אסיפה אחת. זהו שכתוב: "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו" (יחזקאל לז טז) - חברו כתיב, נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה.³

שם, סימן ג – טעם נוסף לשמע ישראל

"הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם" - מכאן זכו ישראל לקריאת שמע. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו, אמר להם: שמעו אל ישראל שבשמים אביכם.⁴ שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה? אמרו לו: "שמע ישראל" אבינו. כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה, כך אין בלבנו מחלוקת, אלא: "ה' אלוהינו ה' אחד". אף הוא פירש בשפתיו ואמר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל: זהו שישראל משכימים ומעריבים בכל יום ואומרים: "שמע ישראל" אבינו ממערת המכפלה, אותו דבר שצוותנו עדיין הוא נוהג בנו - "ה' אלוהינו ה' אחד".⁵

בראשית רבה עט ח פרשת וישלח – ביקורת על יעקב?

"ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלוהי ישראל" (בראשית לב כ) – אמר ריש לקיש: אמר לו: אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים. ר' הונא בשם ריש לקיש אמר: אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו ואתה היית

¹ זו קריאתו של יעקב לבניו לבוא ולהתכנס סביב מיטתו טרם מיתתו – אלה דברי הפתיחה שלו לפני ברכתו לבניו. עינו ואוזנו החדים של הדרשן קלטו כאן את הזדמנות "הקבצו" – את הרגע האחד של ביחד, לפני שיעקב מתייחס לכל אחד מבניו באופן אישי. וגם את "שמעו אל ישראל" וכן את "אחרית הימים". מה עוד צריך על מנת לבנות מדרש כהלכה (כאגדה)?

² כפשוטו, ציווה אותם להימנע ממחלוקת. ומדרשו (של ימינו), ציווה אותם איך להתנהג במחלוקת. הורה להם איך לקיים ריבוי דעות ואף חילוקי דעות ובכ"ז להישאר מאוחדים. וזה אולי גם הפשט בדברי חכמינו הידועים: "כל מחלוקת שהיא לשם שמיים סופה להתקיים" (מסכת אבות פרק ה) – מחלוקת שהיא אכן לשם שמיים תתקיים וגם תקיים את בעליה. וזה מבחנה, אם זו מחלוקת בה ניתן לחיות ולהתקיים, סימן שהיא לשם שמים. ראו דברינו [חילוקי מחלוקות בישראל](#) בפרשת קרח.

³ המוטו של אחדות בתוך ריבוי (והקשר לגאולה) חוזר אצל משה. ראו ספרי דברים סימן שמו, על ברכת משה: "יחד שבטי ישראל, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות". וכן ראו המשל על מקלות העץ, במדרש תנחומא (בובר) פרשת נצבים סימן ד: "בנוהג שבעולם, אם נוטל אדם אגודה של קנים, שמא יכול לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק יכול ומשברם. וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלים עד שיהיו אגודה אחת". ראו דברינו [אגודה אחת](#) בראש השנה. וכאן אנו מבקשים לקשר את העניין עם אמירת שמע ישראל ועם אחרית הימים.

⁴ יש כאן אולי משחק עם "אל ישראל" שבפסוק. כאילו הוא אומר: אל תקרי אֵל בסגול אלא אֵל בצירי. יעקב מדבר על "אל ישראל", על "אביכם שבשמים" ובניו עונים לו עליו (אליו). ראו במדרש שם בסימן ב: "ויקרא יעקב אֵל בניו – ר' יודן אמר: ויקרא יעקב אֵל להיות עם בניו". יעקב הוא שמחדש את הכינוי: אלוהי ישראל, ככתוב, בראשית לג כ: "וַיִּצַב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל". ראו דברינו [יעקב וישראל](#) בפרשת וישלח.

⁵ כשמה פונה לעם ואומר להם: "שמע ישראל – ה' אלוהינו ה' אחד", כוונתו הברורה היא הייחוד והאחדות באמונה באל אחד. יעקב שקדם למשה, מצווה אותם על האחדות והייחוד ביניהם, ברמה האישית והחברתית. כל זה, עקב נסיבות ברורות. והם עונים לו: שמע ישראל אבינו, אין בלבנו מחלוקת אחד על השני וגם לא מחלוקת באמונה בה'. אחדות העם היא המאפשרת את אחדות האמונה באל אחד ואת קיום העם לאורך זמן עד אחרית הימים. החידוש הגדול של הדרשן הוא שהוא מוכן להכניס ל"שמע ישראל" שאנו אומרים פעמיים בכל יום שמטרתו העיקרית היא "שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה" (ברכות פרק ב משנה ב), גם את המשמעות שנתן לה יעקב. לא רק את האמונה הצרופה בייחוד שמו ואחדותו של הקב"ה כפי שהתכוון משה, שסוף סוף הוא שטבע את הפסוק במקרא, אלא גם את המשמעות החברתית-אנושית של בני אדם שצריכים ללמוד לחיות בשלום איש עם רעהו ועדה עם חברתה, בלי מחלוקות (ראו שוב המדרש הראשון), כפי שהורה לנו יעקב. ראו דברינו [בין דודו של דוד ודודו של אחאב](#). ואולי זו כוונה נוספת שצריכים להכניס לקריאת שמע שלנו, לכוון גם על המחלוקות שבינינו לבין עצמנו וכדברי המדרש: "כשם שאין בלבך מחלוקת, כך אין בלבנו מחלוקת". שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה, אותו דבר שצוותנו עדיין הוא נוהג בנו - "ה' אלוהינו ה' אחד". ואנחנו עם אחד.

נוטל שררה לעצמך! מחר בתך יוצאה ומתענה, זהו שכתוב: "ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב" (בראשית לד א).⁶

ספרי דברים פסקא לא – במה זכה יעקב

"שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" - למה נאמר?⁷ לפי שנאמר: "דבר אל בני ישראל" (שמות כה ב), דבר אל בני אברהם דבר אל בני יצחק - אין כתוב כאן, אלא: "דבר אל בני ישראל" - זכה אבינו יעקב שיאמר דבור לבניו.⁸ לפי שהיה אבינו יעקב מיוחד כל ימיו ואומר: אוי לי, שמא תצא ממני פסולת כדרך שיצאת מאבותי. אברהם יצא ממנו ישמעאל שעבד עבודה זרה ... יצחק יצא ממנו עשו, אבל אני לא תצא ממני פסולת כדרך שיצאת מאבותי ... והיה ה' לי לאלהים - שייחל שמו עלי שלא תצא ממני פסולת מתחילה עד סוף. וכן הוא אומר: "ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל" (בראשית לה כב) - כיון ששמע יעקב כן, נדעזע. אמר: אוי לי שמא אירע פסולת בבניי, עד שנתבשר ... מפי הקב"ה שעשה ראובן תשובה. ללמדך שהיה ראובן מתענה כל ימיו ... עד שבא משה וקבלו בתשובה, שנאמר: "יחי ראובן ואל ימות" (דברים לג ו).⁹

וכן אתה מוצא כשהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא להם לבניו והוכיחם כל אחד ואחד בפני עצמו, שנאמר: "ויקרא יעקב אל בניו, ראובן בכורי אתה, שמעון ולוי אחים, יהודה אתה יודוך אחיך" (בראשית מט א-ח). מאחר שהוכיחם כל אחד ואחד בפני עצמו, חזר וקראם כולם כאחד. אמר להם: שמא יש בלבבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם? אמרו לו: שמע ישראל אבינו, כשם שאין בלבך מחלוקת, כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמר והיה העולם, אלא, "ה' אלהינו ה' אחד". ועל כן הוא אומר: "וישתחו ישראל על ראש המטה" (בראשית מז לא) - וכי על ראש המטה השתחווה? אלא שהודה ושבת שלא יצא ממנו פסולת.¹⁰ ויש אומרים: וישתחו ישראל על ראש המטה, שעשה ראובן תשובה. דבר אחר, שאמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמר לו הקב"ה: יעקב, הרי שהיית מתאוה כל ימך שיהיו בנים משכימים ומעריבים וקורים קריית שמע.¹¹

⁶ בהמשך להערה 4 צץ ועלה מדרש קשה זה שמבקר קשות את הקריאה של יעקב בשם "אלוהי ישראל" ואנו תמהים מדוע. מנין הרעיון שבקריאה בשם "אל אלוהי ישראל", נוטל יעקב שררה לא לו ומכתיר את עצמו "אלוהי בתחתונים" אשר ניצב מול הקב"ה שהוא "אלוהי בעליונים"? כבר הרחבנו לדון במדרש קשה זה בדברינו [אלוהי ישראל](#) בפרשת וישלח - ראו גם בדברינו [המדרש המעצים](#) בדפים המיוחדים - וכאן נביא רק הדרוש לעניינינו. ניתן בפשטות לטעון שאין מקשים ממדרש על מדרש וכל דרשן בדרכו, מקומו והקשרו, אך אפשר שיש כאן שיח מעניין בין הדרשות. אפשרות אחת היא שדרשת ריש לקיש המחמירה, מותחת ביקורת עדינה (דרך פרשנות קיצונית של המקרא בפרשת וישלח) על הדרשה בפרשתנו - על החירות שלקח לעצמו הדרשן לתת משמעויות חברתיות ל"שמע ישראל" של משה רבנו על ייחוד ואחדות הקב"ה (ראו הערה קודמת). אולי כאן אולי גם חשבון סמוי עם יעקב על שלא הזכיר את אבותיו וביקש להתחיל את השושלת לדורות ממנו. אפשרות אחרת, היא תיקון. בסוף ימיו ורגע לפני שיורד המסך על ההבטחות לאבות ועולה המסך מעל חשכת שעבוד מצרים, נזכר יעקב ברגע הגדול בו זכה לשוב לארץ ולקרוא בשם "אלוהי ישראל", רואה בכך סימן לגאולה עתידית גם של בניו. בכך הוא גם מתקן את המעידה הנוספת שעשה בפרשת וישלח, עפ"י המדרשים והפרשנים שם, שהקדים להשתמש בשם "ישראל" לפני שהקב"ה בישר לו על שינוי שמו (המלאך כבר בישר שם, אבל עדיין לא הקב"ה). "שמע ישראל" היא הקריאה לדורות של "אלוהי ישראל" שטבע יעקב. הדרשות משלימות זו את זו, אבל לא בלי חריקה צורמת קלה. שנמח לשמוע הסברים ולקח טוב משואבי המים, ובינתיים, נחזור וניישר את השורה.

⁷ המדרש לא שואל מדוע בכלל כתוב: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", אלא למה "ישראל"? במה זכה יעקב דווקא?
⁸ בכל התורה כתוב תמיד: "דבר אל בני ישראל", אומר המדרש, אין זה ייחודי לקריאת שמע. ודא עקא, למה באמת לא בני אברהם, בני יצחק (כמו שאנו אומרים למשל בתפילה: "אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב"? ראו בדברינו [אברהם יצחק ויעקב](#) בפרשת תולדות). מכאן ממשיך המדרש בעיקר תשובתו. ובאשר ללשון המדרש: "זכה אבינו יעקב שיאמר דבור לבניו", הכוונה כמובן לכל ציווי התורה שכולם מופנים אל "בני ישראל" ולא אפילו פעם אחת "בני אברהם" או "בני יצחק" מסיבות ברורות של הרחקה ישמעאל ועשו - יעקב הוא "בחיר האבות" או "הבחור שבאבות" (בראשית רבה עו א, שכל טוב בראשית לג יז) אבל נוכל אולי להוסיף דרשה על דרשה ולקרוא קטע זה במדרש גם באופן הבא: "זכה אבינו יעקב שיאמר לו דבור זה ע"י בניו".

⁹ יעקב מייחל לא יקרה לו מה שאירע לאבותיו שהיה פסול במיתתם (במיתתם) ושכל בניו יהיו שלמים, גם אם לא מושלמים. ייחול זה לא התגשם ויצאה ממנו פסולת, לא רק ראובן ששכב עם בלהה, אלא גם אחים שמכרו אח והחריבו עיר ללא צורך ועוד. הם אמנם עשו תשובה, אך שימו לב שמשה הוא שקבל סופית את ראובן. האם מיטתו של יעקב הייתה שלימה? ובאשר להתפייסות יעקב עם ראובן בכורו וברכתו, ראו בדברינו [ראובן בכורי אתה](#) בפרשה זו.

¹⁰ ובגמרא פסחים קט"ב נמצאה פסולת גם ביעקב ואינו יכול ליטול כוס של ברכה בסעודה שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים לעתיד לבוא. ראו שם, מי בסוף קפץ ונטל כוס של ברכה ואמר: "אני אבדך, ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא".

¹¹ אז מה בעצם התשובה לשאלת המדרש במה זכה יעקב ישראל? הרי גם בו יש פסול! האם התשובה של ראובן היא התשובה? האם כל שאר האחים עשו באמת תשובה? ואולי צריך היה לתת הזדמנות לישמעאל ועשו שיעשו גם הם תשובה? (ראו המדרשים על ישמעאל שאכן עשה תשובה בחיי אברהם אביו, בראשית רבה לח יב, בבא בתרא טז ע"ב ועוד). נראה שהמפתח הוא בתוכחה: "מאחר שהוכיחם כל אחד ואחד בפני עצמו, חזר וקראם כולם כאחד". היכולת להוכיח ולקבל תוכחה, כ"א לחוד ואח"כ לחבור יחדיו כאשר כ"א יודע שאינו מושלם (ואינו יודע את תוכחת חברו), היא המפתח לאחדות ולקיום של עם. והעדות לכך היא קריאת שמע בכל יום (קשר זה דורש עוד בירור וליבון). ראו שמות רבה א א ומדרשים אחרים על אברהם שלא הוכיח את ישמעאל וכן יצחק את עשו. ראו גם שוב את הקשר לאחור שהמדרש מציג בין יעקב למשה. ממי "לומד" יעקב להוכיח את בניו? ממשה. ובאמת, יעקב לא היה צריך ללמוד מאף אחד. הניסיון שלו בגניבת הברכות היא המורה הטובה ביותר שהיה לו באשר לאופן בו הוא מוכיח את בניו כולם. אמנם תוך הבדלים ברורים, והתייחסות אישית שונה ולעתים קיצונית, אבל כולם כלולים, "כולם בפנים". ובכך יש גם

רש"י בראשית מו כט – קריאת שמע בפגישת יעקב ויוסף

"וירא אליו" - יוסף נראה אל אביו. "ויבך על צואריו עוד" - לשון הרבות בכיה ... הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל. אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע.¹²

פסחים נו עמוד א – ביקש יעקב לגלות לבניו את הקץ

ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכניה. אמר: שמא חס ושלוש יש במיטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי, יצחק, שיצא ממנו עשו? אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד - כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.¹³

תנחומא פרשת ויחי סימן ח

"מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח" (איוב יב) - מדבר ביצחק ויעקב ששניהם בקשו לגלות מסטורין של הקב"ה.¹⁴ יצחק כתיב בו "ויקרא את עשו בנו הגדול" - בקש לגלות לו את הקץ והעלים הקב"ה ממנו. יעקב בקש לגלות לבניו את הקץ, שנאמר: "ויקרא יעקב אל בניו"¹⁵ - משל למה הדבר דומה? לעבד שהאמינו המלך כל מה שבידו. בא העבד למות, קרא לבניו לעשות בני חורין ולומר להם היכן דיתיקי שלהן והאוני שלהן.¹⁶ ידע המלך הדבר ועמד לו למעלה הימנו.¹⁷ ראה אותו המלך [העבד ראה את המלך] והפליג את הדבר שהיה מבקש לגלות להם. התחיל מדבר העבד לבניו: בבקשה מכם, אתם עבדיו של מלך, היו מכבדין אותו כמו שהייתי אני מכבדו כל ימי. כך "ויקרא יעקב אל בניו" לגלות להן את הקץ. נגלה עליו הקב"ה אמר לו: לבניך אתה קורא ולי לא? שכן ישעיה אומר: "ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל" (ישעיה מג כב). כיון שראה אותו יעקב התחיל אומר לבניו: בבקשה מכם הווי מכבדים להקב"ה כשם שכבידוהו אני ואבותי, שנאמר: "האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו".¹⁸ אמרו לו: יודעין אנו מה בלבך, ענו כולם: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" ... אמר הקב"ה:

תוכחה עצמית לא קטנה. האמירה (של המדרש) "ישראל אבינו" - כולנו כאן ליד מיטתך - לא ייתכן שלא העלתה ליעקב את הזכרון של מי שגנב דעת אביו, התחזה לאח האחר "אנכי עשו בכורך" ומיהר לחמוק החוצה לפני שיבוא האח ההוא. אכן, יקרא העם לדורותיו על שמו: "בני ישראל" ו"בית יעקב" - ראו הפסוקים בהכנה למעמד הר סיני שעומד במרכז ספר שמות בו נתחיל לקרוא בשבת הבאה, שמות יט ג: "פה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל", אבל ספר בראשית ותולדות האבות אחר כותלנו, ויחזור שנה בשנה ויזכור שוב ושוב את הסיפור המלא של תולדות "בית יעקב" ו"בני ישראל".

¹² עפ"י המדרש אגדה שרש"י מצטט) כבר קדמה קריאת שמע של יעקב עצמו בפגישתו המרגשת עם יוסף אחרי שלא התראו עשרים ושתיים שנים. האם זו קריאת שמע של חיים: שחרית וערבית פעמיים באהבה, או קריאת שמע של מיתתו, כזו של ר' עקיבא בשעת מיתתו (ברכות ס"א ע"ב, תנחומא כי תבא ג)? "אמותה הפעם" אומר יעקב בפגישתו עם יוסף, וכאן הוא מברך את בניו לפני מותו, ככתוב בבראשית סוף פרק מט: "ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמ"ו". ראו דברינו [פגישת יעקב ויוסף](#) וכן [עוד יוסף בני חי - אמותה הפעם](#) בפרשת ויגש.

¹³ קריאת שמע של הבנים הועילה לעניין הרחקת הפסול במיתתו של יעקב, אבל לא לעניין גילוי הקץ. ראו בראשית רבה בפרשתנו, פרשה צח סימן ב: "שני בני אדם נגלה להם הקץ וחזרו ונתכסה מהם. ואלו הם: יעקב ודניאל". מה הקשר לכאורה בין קריאת שמע והניסיון לגלות את הקץ?

¹⁴ מסטורין הוא הדבר הסודי - הסוד הידוע רק לקבוצה מיוחדת ומצומצמת (מזכיר את המילה מסטורין בעברית של היום, אבל לא בדיוק אותו הדבר). ראו בראשית רבה נ ט על מלאכי השרת שנדחו ממחיצתן מאה ושלושים ושמונה משום שגילו מסטורין של הקב"ה בהפיכת סדום, עד חלום סולם יעקב ששם הם חוזרים לעלות (בראשית רבה סח יב). ראו דברי השונומית לאלישע בשמות רבה יט א: "חי ה' וחי נפשך עמדת במסטורין של אלהים מתחילה נתת לי בן, אף עכשיו עמוד אתה במסטורין של אלהים והחיה אותו". וראו עוד במדרש תנחומא וירא סימן ה: "שהמשנה היא מסטורין של הקב"ה ואין הקב"ה מוסר מסטורין שלו אלא לצדיקים שנאמר סוד ה' ליראיו". ובהרחבה נוספת במדרש תנחומא כי תשא סימן לד: "כשאמר הקב"ה למשה כתב לך בקש משה שתהא המשנה בכתב. ולפי שצפה הקב"ה שאומות העולם עתידין לתרגם את התורה ולהיות קוראין בה יונת והם אומרים אנו ישראל ועד עכשיו המאזנים מעויין. אמר להם הקב"ה לעכ"ם: אתם אומרים שאתם בני, איני יודע, אלא מי שמסטורין שלי אצלו הם בני. ואיזו היא? זו המשנה שנתנה על פה והכל ממך לדרוש". ראו דברינו [כתוב לך את הדברים האלה](#) בפרשת כי תשא.

¹⁵ לגבי יעקב ובניו כתוב מפורש בהמשך: "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים". אחרית הימים = קץ הימין. אבל לגבי יצחק ועשו לא ברור כל העניין ומה הסמך מהפסוק. אולי זהו ניסיון נוסף להצדיק את מעשיו של יעקב בעניין גניבת הברכות, שכן יצחק עמד לגלות לעשו את הקץ וזה "לא יעלה על הדעת" שסוד הקץ יימסר לעשו (שממנו נולדה מלכות אדום היא רומא שמונעת את הקץ)! ואולי גם להראות שבדיעבד יעקב לא נשכר מגניבת הברכות כי הוא לא זכה להעביר סוד זה לבניו. "ולאום מלאום יאמץ" - אבל אף לאום לא יודע את הקץ! לא אדום ולא ישראל.

¹⁶ דיתיקי - צוואה או שטר הסכם, אוני - שטר מכר. העבד הנוטה למות מנסה לגלות לבניו היכן מסתיר המלך את מסמכי השחרור שלהם. והנמשל, העבד - יעקב, מנסה לגלות לבניו את סוד שחרורם מחיי שעה של העולם הזה וכניסתם לגאולה הנצחית - חיי הנצח.

¹⁷ חוזר לראשית דרכו של יעקב בגלותו לחרן, מחזה הסולם בו "והנה ה' נצב עליו". מה בקשת שם יעקב? "לחם לאכול ובגד ללבוש ... ושבתו בשלום אל בית אב"י". גם לא אבית לעלות בסולם - ראו בדברינו [סולם - סמל יעקב](#) בפרשת ויצא. אז מה תבקש כעת יעקב ערב גלות מצרים? את קץ ההיסטוריה?

¹⁸ כאן יש אולי תיקון לביקורת שהזכרנו לעיל על אי הזכרת אבותיו של יעקב. ראו הערה 8 לעיל. האבות שידעו להתהלך עם ולפני הקב"ה (בראשית יז א, בראשית רבה ל ז) הם שמחזירים את יעקב לקרקע המציאות. הוא שקדם למשה, עפ"י המדרש, באמירת

"כבוד אלהים הסתר דבר כבוד מלכים חקור דבר" (משלי כה ב)¹⁹ - אין המידה הזו שלך,²⁰ "הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר".²¹

אגדת בראשית (בובר) פרק פב – אתה יעקב וראש לבית ישראל – אתה לא בלעם

"ויקרא יעקב". זה שאומר הכתוב: "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה ב), את מוצא שהראה לו הקב"ה ליעקב אבינו מה שלא הראה לאברהם וליצחק ..., לא הראה לאברהם אלא מה שלפניו, שנאמר: "כי את כל הארץ אשר אתה רואה וגו' " (בראשית יג טו). ליצחק: "גור בארץ הזאת" (בראשית כו ג). ליעקב הראה לו מה שבפניו ומה שלא בפניו, שנאמר: "והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" (בראשית כח יד), הרי הראה לו ארבע רוחות העולם. כיון שבא לפטור מן העולם, בא להודיע הכל לבניו. אמר לו הקב"ה: ומה יעקב! "כבוד אלהים הסתר דבר"! כך את מודיע לבניך מסטי"רין (פי' סודות) שלי! אין המידות אלו שלך. וכן שלמה אמר: "הולך רכיל מגלה סוד" (משלי יא ג) - אין זו שלך. בלעם הרשע הוא אומר: "אראנו ולא עתה [דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל וגומר והיה אדום ירשה וגומר] (במדבר כד יז-יח) - זה הולך רכיל. אבל אַתָּה, "נאמן רוח מכסה דבר" (משלי יא ג).²²

שבת שלום

חזק חזק ונתחזק

מחלקי המים

"שמע ישראל" ומצווה על האחדות ומניעת המחלוקת, כאילו נסחף לרגע (מנצל את הרגע?) ומנסה לטפס לגבי מרום. לאותו סולם שהיסס לעלות בתחילת דרכו, בצאתו לגלות חרן. בא המלך ומזכיר לו את אבותיו והם שידעו להתהלך עם הקב"ה, הם שמחזירים אותו "לארץ אשר אתה שוכב עליה".

¹⁹ ראו דרשות על פסוק זה גם בהקשר לעיסוק במעשה בראשית כגון בירושלמי חגיגה ב א, בראשית רבה ט א, ובדברינו [דורשים או לא דורשים במעשה בראשית](#). לא לנסתרות הבריאה מחד גיסא ולא לנסתרות אחרית הימים מאידך גיסא. דגש ברור על חיי המעשה. כאן למטה בעולם הזה בלי לעסוק בנסתרות.

²⁰ נראה שכאן צריך להוסיף את המילה אלא:

²¹ גם לפי מדרש זה, קריאת שמע היא אולי תנאי לזכות בברכות, אבל לא לגילוי הקץ. זאת ועוד, קריאת שמע היא "במקום" גילוי הקץ והעיסוק בו! היא כיבוד המלך יום יום, פעמיים באהבה, בעוד שגילוי הקץ הוא "רכילות" ואינה "מן המידה" של בית יעקב. ומהי המידה? "זהו שישאל משכימים ומעריבים בכל יום". "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך - כשישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין קריאת שמע בכיוון הדעת, בקול אחד בדעה וטעם אחד, הקב"ה אומר להם היושבת בגנים. כשאתם קורין חברים אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעני" (שיר השירים רבה ח ב). וכבר אמר בלעם (עפ"י המדרש): "אין אומה בעולם כיוצא בהם: עומדים משנתם וחוטפים קריאת שמע וממליכים לקב"ה ומפליגים לדרך ארץ ומשא ומתן" (במדבר רבה כ כ).

²² העיסוק בקץ והניסיון לחזות את אחרית הימים הם מידתו של בלעם הרשע שהתחיל במילים נאות: "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב וכו'" וסופו שנתן למואב את העצות על הזנות. ראו דברינו [נבואת בלעם ועצתו](#) בפרשת בלק. אין זו מידת בני יעקב וכבר אמרו חכמים דברים קשים בגנות מחשבי קיצין (סנהדרין צז ע"ב). (ואת נבואות אחרית הימים של הנביאים יש להבין כדברי נחמה ועידוד). ושוב כאמור, השימוש בפסוק: "כבוד אלהים הסתר דבר" על העיסוק בסודות הבריאה, כפי שהרחבנו בדברינו [דורשים או לא דורשים במעשה בראשית](#). נראה שבסיום ספר בראשית המכונה גם ספר היצירה (מוזכר בהקדמת רמב"ן לפירושו לספר שמות, להבדיל מספר היצירה הקבלי), וכמבוא לתולדות עם ישראל שמתחילים בעצם בספר שמות, עומדים מדרשים אלה ומדגישים מחד גיסא את מניעת גילוי הקץ והעיסוק בו, ומאידך גיסא את הקריאה "שמע ישראל" כמלווה את עם ישראל בקורותיו הארוכים. ראו גם דברינו [שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד](#) בפרשת ואתחנן.